

London legbarátságosabb, legcsaládiasabb szigetén őrizni a magyar kultúrát – interjú Wollner Ildikóval

London megannyi ott élő honfitársunknak köszönhetően az egyik legnagyobb magyar városként van elkönyvelve.

Az Egyesült Királyság fővárosaként otthona a British Librarynek is, amelynek több millió kötetes állományában is egy aprócska szigetet képvisel a magyar vonatkozású állomány. Az intézmény magyar referensével, Wollner Ildikóval többek között személyes karrierjéről, az intézmény magyar állományáról, s az angol könyvtárügy kihívásairól beszélgetett **Máté Zsolt** Londonban.

Miként sikerült a British Libraryben elhelyezkednie?

Mondhatnám, részben véletlennek köszönhetően. Bár korán fontos és kedvelt része lett az életemnek a könyv és a könyvtár, a könyvtárosság nem volt tudatosan a pályaválasztási célkeresztben. Úgy alakult, hogy az egyetem után az Állami Könyvtérjesztőnél helyezkedtem el, majd, már itt Angliában, dolgoztam egyszer a Londoni Könyvvásáron és néhány hónapot egy londoni magyar könyvkereskedőnél is. Egyszer valaki szólt, hogy a British Library Szláv és Kelet-Európai gyűjteményében meghirdettek három katalogizáló állást, megpályáztam és meglepetésemre megkaptam az egyiket. Még inkább meglepődtem, amikor utólag kiderült, hogy nem csak mi hárman, hanem száznál többen jelentkezték! Akkoriban kikerülhetetlen feltétel volt az orosz nyelvtudás (ez volt az egyik szakom), és a már begyűjtött könyves tapasztalat is biztosan segített, még ha nem is könyvtári területen születte. Amikor kezdtem, a lengyel kurátor, aki később osztályvezetőm is lett, a tizedik évfordulóját ünnepelte a könyvtárban, s bár tetszett nagyon a környezet, én akkor elképzelhetetlennek éreztem, hogy olyan hosszú ideig maradjak – ehhez képest most januárban töltöttem be a harmincat a BL-ben... Közben persze megértettem, a saját esetemre nézve különösen, hogy

egyrészt errefelé nem hemzsegnek a magyar nyelvhez, kultúrához kapcsolódó állások, és ha az ember van olyan szerencsés, hogy megtalálja, amit szeret csinálni, ahol szereti csinálni, miért akarna továbbállni. A közsférának a pozitívumok mellett nyilván itt is megvannak az árnyoldalai és nyugjei, egyre több; ha őszinte akarok lenni, a mi részlegünk mindig az egyik legbarátságosabb, legcsaládiasabb sziget volt.

2004 óta a British Library magyar részlegének kurátora. Mekkora szezletet jelent a magyar gyűjtemény a British Libraryben? Milyen különleges hungarikák lehetők fel a BL-ben?

Igen, 2004-ben vettem át a magyar gyűjtemény gondozását inspiráló elődömtől, Guzner Bridgettől nyugdíjba menetelek. Ő marosvásárhelyi származása révén a román terület gazdája is volt egyben. Mindjárt a kezdetektől a szárnyai alá vett, és a kollegialitás rövid időn belül életre szóló barátsággá fejlődött, a mai napig össze-összejövünk. A magyar könyvgyűjtemény, a Kongresszusi Könyvtáré után, valószínűleg a második legnagyobb terjedelmű a magyar nyelvterületen kívül, s bár ezt tudtom szerint még senkinek sem sikerült pontosan felmérnie, a találgatások alapján százezer körüli címre tehető. Tekintélyes tehát, de a British Library 14 milliós teljes könyvállományának

ez mindössze 0,7 százaléka! Összességében 170 millió gyűjteményi darabot őriz a könyvtár kéziratoktól zeneműveken, térképeken, hangfelvételeken, bélyegeken keresztül a könyvtárakban kevésbé megszokott tárgyakig, mint az indiai bútordarabok, kardok – vagy Shelley hamvai.

A hungarikák között kezdetjük a sort a két Corvinánkkal a kéziratgyűjteményben, még ha ezek nem is díszes kódexek: az egyik ifjabb Plinius leveleit, a másik Horatius műveit tartalmazza. Ami a nyomtatott könyveket illeti, van aranyfestéses Thuróczy krónikánk az 1488-as augsburgi kiadásból, krakkói nyomtatású Szent Pál levelei 1533-ból, és őrzünk tizenegy olyan kisebb kiadványt, amelyekből nem ismerünk fennmaradt példányt máshol. Ezek egyike Valkai András Bánk bán históriájának az 1580-as debreceni kiadása. Egyébként mind a tizenegy 1870-ben került hozzánk, amikor is az akkor még British Museum könyvtára megvásárolt mintegy 800 kötetet Nagy István, Pest megyei főjegyző gyűjteményéből. A huszadik századi állományból olyan érdekességeket emelnék ki, mint a londoni magyar emigráns szervezetek kisnyomtatványai (műsorfüzetek, meghívók), vagy az 1956-os röplapgyűjtemény, melyeket valószínűleg menekültek hoztak, esetleg későbbi kiutazók csempészték ki az ott-honi rejtékhelyeikről, és ajándékoztak a könyvtárnak. Izgalmas volt felfedezni Csokits János jegyzeteit, leveleit is, egy figyelmes angol kéziratári kolléganőnek köszönhetően, melyek a Ted Hughes archívum részét képezik, miután a két költő közösen munkálkodott Pilinszky angol fordításán. Ezek mind fénypontok, de ami szerintem legalább ekkora különlegesség, az maga a pusztán tény, hogy London közepén egy helyen lehet kézbe venni és kutatni a Kárpát-medencében és a világon bárhol másutt kiadott magyar vonatkozású műveket, akár magyar, akár idegen szerzőktől, akár magyarul, akár számos más nyelven. S ugyanezt megteheti az ember más kultúrák terén is.

Milyen a magyar emigráció kapcsolata a könyvtárral, a gyűjteménnyel? A gyűjtemény 20 évnyi kurátoraként mit tapasztal, hogy alakul a magyar vonatkozású könyvek, dokumentumok iránt az érdeklődés?

Rendkívüli fontossága volt ennek a kapcsolatnak különösen azokban az időkben, amikor politikai kényszerektől indítva jelentősebb menekülthullámok érkeztek Nagy-Britanniába a 20. század során. Mint az előbb szóba is került, értékes anyagokat köszönhetünk emigránsainknak, ugyanakkor a gyűjtemény is nyújtott számukra amolyan szellemi menedéket, ahol akár az anyanyelvű klasszikusokat, akár távoli sorstársaikat olvashatták vagy tanulmányozhatták. Az '56-os generáció több tagja a mai napig fáradhatatlanul kutat, publikál, fordít, és amennyire a lehetőségek engedik, bebeülnek az olvasóterembe. Remélhetőleg az újabban letelepedett és az itt tanuló, dolgozó magyarok között is akadnak olvasóink, bár mára nyilván szélesebbre nyitottak a hazai kiadványokhoz való hozzáférés egyéb módjai. Ami a nem magyar kutatóinkat illeti, belőlük sincs sok – ismerek egyetemi tanárt, aki magyar történelmet oktat és remekül bírja nyelvünket, de ő a kivétel.

Többnyire akkor szerzek tudomást szándókról, amikor kérdéssel, problémával fordulnak hozzánk – és ez bizony nem gyakran történik. Nem bánám, ha ezt annak köszönhetnénk, hogy mindenki mindent megtalál, amire kíváncsi, de ennél realistábbnak gondolom magam... A helyzet e téren szerintem hasonló, mint a digitális anyagokkal: főleg kezdő kutatóknál tapasztaljuk időnként, hogy fontos forrásokat egyszerűen figyelmen kívül hagynak csak azért, mert nem elérhetők elektronikus formában, illetve ez esetben angolul vagy más világnyelveken; mintha nem is léteznének. Ezzel párhuzamosan olyan jelek kezdenek mutatkozni a könyvtáron belül, hogy a kevésbé használt gyűjtemények jövőbeni fejlesztése és kurátori gondozása veszélybe kerülhet, hiszen „nincs rájuk igény”.

A BL Google Books digitalizálási programjában is dolgozik. Mekkora nagyságrendű könyv kerül digitalizálásra, és hogy áll ez a projekt?

Sajnos jelenleg szó szerint áll. Több éven át rendületlenül digitalizáltunk szinte tartalmi válogatás nélkül, amikor 2023 őszén mindent megbénított az a bizonyos katasztrófális kibertámadás. Sebezhető és

felkészületlen volt a BL teljes rendszere és hálózata, ráadásul nem léteztek helyreállítási tervek. Mindkét részből megvan a szándék a folytatásra, számunkra ez szinte kihagyhatatlan lehetőség olyan ingyenesen és szabadon felhasználható szövegtartalmak tömeges szolgáltatására, az általános gyűjtemény olyan zugainak feltárására, amelyek más úton nem kerülnek a nyilvánosság szeme elé. Ide sorolom a bekerült magyar anyagot is, amely az eddigi mindössze 3-4 ezres nagyságrendjével eltörpül a 700 ezerben. Amit már sikerült feldolgozni, remélhetőleg mégis fontos értéket ad hozzá a hazai és Kárpát-medencei digitális közjavakhoz.

Számos magyar irodalmi rendezvény, kiállítás megszervezésében is közreműködött. Melyek állnak a legközelebb a szívéhez és milyen fogadtatása volt a programoknak?

A BL kiállítási és programprofilja részben érthető módon a brit állományból merít elsősorban. A kisebb gyűjtemények számára leginkább a kollektív, globális témájú rendezvények adnak némi bemutatkozási alkalmat, ilyen volt 2007-ben egy nagyszabású kiállítás az európai és

kiállítás az európai és amerikai avant-gárdról. Ebben egy egész tárlót kapott a magyar nyomtatott művészet és irodalom is, büszkélkedhettünk A Tett és a MA dekoratív számaival, Kassák és Moholy-Nagy más munkáival többek között. Frissebb példa, az utóbbi hónapokban közvetlen munkatársaimmal szervezett két minikonferencia: az egyik az Európából Nagy-Britanniába irányuló 19-20. századi politikai emigrációt tárgyalta, a másik pedig a Holokauszt Emléknaphoz kapcsolódott. Mindkettőre pozitív visszajelzéseket kaptunk, a többnyire brit közönség egy része, a kérdésekből ítélve, igen járatos volt az adott témákban, de laikus érdeklődők is eljöttek.

Milyen kihívásokat lát az angol könyvtárügyben?

Ami a hagyományos, analóg közkönyvtári szolgáltatásokat illeti, igazán bőségesnek és színvonalasnak érzektem egészen sokáig. A 2009-es gazdasági válság viszont súlyosan érintette a szektort, kb. felére esett a nettó ráfordítás. A fenntartók, az önkormányzatok, továbbra is szűkülő költségvetésükben a helyi könyvtár mindjárt lejjebb csúszik a prioritások között, ha mondjuk a szociális ellátás növekvő szükségleteivel kell vetélkednie. Rengeteg könyvtárosi állást szüntettek meg. Sok könyvtárt bezártak, másokat önkéntesek személyes elhivatottságára alapozva működtetnek. Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között a gyűjteményfejlesztésre sem jut méltó beszerzési keret. De a szinte mindenütt lelkes gárda színes tevékenységekkel, rendezvényekkel élénkíti a helyi közösségi életet, és tagsági díjat még a nehézségek ürügyén sem vezettek be, nincs is napirenden. Lényegében a mára kétségbevonhatatlan nyomatékot szerzett társadalmi hasznosság és az örök alapfeltétel, a finanszírozás, szinte állandósult kötélhúzásának vagyunk szemtanúi. Pozitív jelek is mutatkoznak azért, például a British Library szakértői részvételével működik néhány éve egy LibraryOn nevű országos hálózat, amely pályázatokon keresztül támogatja a nyilvános könyvtárak digitális korszerűsítését és innovációs projektjeit. Az egyetemi és kutatókönyvtárakat ugyancsak folyamatos megszorítások fenyegetik, így egyre inkább a képzési prog-

ramokat képesek csak kiszolgálni, és itt is szembevetendő az idegennyelvű anyagok visszaszorulása, követvén az oktatásban mutatkozó trendet. Nagyon kevés helyen folyik még magyar vonatkozású oktatás, és ahol jelenleg is aktívan gyarapítják a hungarika gyűjteményt, mindössze egy-kettő maradt rajtunk kívül. Miközben a felgyorsult technológiai átalakulásban vitathatatlan fejlődési lehetőségek rejlenek a könyvtárak számára, a digitalizálás, a gyorsan szaporodó digitális kötelesepéldányok megőrzése, a hozzáférés, beleértve a nyílt hozzáférést is, a mesterséges intelligencia és ezek szellemi tulajdonnal kapcsolatos, illetve etikai vonzatai természetesen mind új és újabb kihívásokat jelentenek. Sok kutatóműhely igyekszik kreatív megoldásokat találni, általában projekt alapon, pályázati forrásokból és a szükséges kompetenciák mielőbbi felépítésével. A legsürgősebb feladat szerintem éppen az utóbbi, vagyis a progresszív technológiai képességfejlesztés normává válása a szakmában.

Tudna mondani pár statisztikai mutatót az angolok könyvolvasási vagy könyvtárlátogatási szokásairól?

A tendenciák, gondolom nagyvonalakban hasonlóak a hazaiakhoz: a klasszikus és a kortárs szépirodalom kedvelői képeznek még egy viszonylag stabil magot, de ez a bázis is fogyatkozik, és már jó ideje népszerűbbeknek bizonyulnak a krimi, a thriller, a fantasy, a celeb-életrajz és az önsegités műfajai. Feltűnt, hogy a Covid-évek óta nem látok annyi könyvbe merült utast a metrón vagy a vonaton, mint azelőtt, e-olvasókat is csak elvétve. Ugyanakkor mintha virágkorukat élnék a könyvklubok, az olvasásnépszerűsítés pedig biztosan magasabb sebességre kapcsolt az utóbbi időben.

Egy tavalyi felmérés felnőtt válaszadóinak 24%-a nem olvasott egyetlen könyvet sem a megelőző év során, további 4% nyilatkozta, hogy soha nem olvas könyvet. 9% viszont 12-t vagy annál többet olvasott végig.

Angliában és Walesben a tavalyi év kimutatása szerint a lakosság 78%-a fél órástán belül él egy működő közkönyvtártól. A könyvtárhasználatot illetően az angliai felnőtt lakosság körében 30%-ra tehető azoknak a száma, akik legalább egyszer igénybe vettek valamilyen könyvtári szolgáltatást 2023-ban, ez mintegy 13 millió személyt jelent. A messze leggyakoribb könyvtárlátogatási cél továbbra is a kölcsönzéshez kötődik (60%), de növekszik a wifi-, számítógép- és nyomtatóhasználat (23%), valamint a helyben tanulás (19%). A British Library főbejárata előtt a tanulmányi időszakban nap mint nap kígyózó sor vár a nyitásra. Régebben a kedvenc olvasótermi helyekért folyt a reggeli versengés, manapság azonban majdnem konganak a tágas olvasók. Most a nyilvános terekben sűrűn elhelyezett tanulóasztalokra startolnak az érkezők, egyetlen hely sem marad üresen – mintegy megtestesítve a könyvtárvilágban zajló átalakulást és világos célzásként a menetirányra.

Máté Zsolt